

СМИСЛОВА СТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ В АВТОБІОГРАФІЧНИХ НАРАТИВАХ

Колобова І. Б. Смыслова структура особистості в автобіографічних наративах.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню смислової сфери особистості в розрізі наративного конструювання досвіду. Представлено, що інтерпретація особистісного досвіду включає, перш за все, процеси смислопоглинання та смислотворення різної глибини та змісту. Осмислення досвіду в контексті психогерменевтичних досліджень артикулюється як зіткнення соціального та індивідуального смислів, зокрема переміщення зовнішніх семіотичних знаків у внутрішній контекст та перекодування його не тільки на візуальні, а й на текстові елементи. Обґрунтовано тлумачення особистісних смислів як оцінно-емоційного ставлення до досвіду.

Доведено, що аналіз особистісних смислів відкриває ціле поле для психологічних досліджень. Представлено ряд переваг у використанні наративного підходу для дослідження смислів, зокрема, вивчення динаміки і закономірностей трансформацій смислових утворень, перебудову смислової системи особистості, вилучення життєвої логіки та переконань, відповідальних за продуктивну та глибоку інтерпретацію життєвого досвіду.

Узагальнено результати дослідження смислів різними авторами та визначено структурні складові смислової сфери особистості, що виступають предметом наративного аналізу, а саме: особистісні цінності (аксіологічний зріз); ситуативні особистісні смисли (ствердження, переконання, висновки); екзистенційна логіка (життєва ідеологія); мотиви, наміри, потреби (інтенціональний зріз).

Розкрито поняття екзистенційної (життєвої) логіки, що лежить в основі наділення смислом окремих подій, явищ, життя в цілому, а також у формуванні відношення до себе та Інших через призму своє базової концепції життя.

Ключові слова: смыслова структура, інтерпретація досвіду, екзистенційна логіка, особистісні смисли.

Kolobova I.B. The sense-bearing structure of a personality in autobiographical narratives.

Abstract. *The article studies an individual's sense-bearing sphere in the context of narrative construction of his/her experience. An interpretation of an individual's experience includes, above all, the processes absorbing and forming meanings with different depths and contents. In the psychological-hermeneutic approach, comprehension of an individual's experience is understood as a clash of social and individual meanings, in particular, the transfer of external semiotic signs into the internal context and its recoding into visual and/or textual elements. The interpretation of personal meanings as an evaluative-emotional attitude to some experience is substantiated.*

The analysis of personal meanings opens a broad area for psychological studies. The article presents some benefits of the narrative approach to studies of meanings, in particular, transformational dynamics and patterns of semantic forms, restructuring the semantic system of personality, determination of life logic and beliefs responsible for productive and deep interpretations of life experience.

The studies on meanings performed by different authors are summarized and the structural components of the sense-bearing sphere, which are the subject of narrative analysis, are identified, namely: personal values (an axiological view), situational personal meanings (statements, beliefs, conclusions); existential logic (a life ideology); motives, intentions, needs (an intentional view).

The concept of existential (life) logic is described; it help an individual assign meanings to some events, phenomena and life in general, as well as form attitudes towards oneself and other people through the prism of one's basic life concept.

Key words: *sense-bearing structure, interpretation of experience, existential logic, personal meanings.*

Постановка проблеми.

Ми виходимо з постнекласичного положення про особистість як цілісну самоорганізовану систему, смислова сфера якої утворює ризому пов'язаних між собою смислових утворень. Як відомо, всі психічні та психологічні процеси особистості мають взаємозалежний характер, тому дослідження зв'язків між ними стало природним явищем в науці. Відомо, що на фізіологічному рівні в рамках одного організму спостерігається кординація і взаємна компенсація функцій між органами

та їх системами, проте й деякі психічні функції і психологічні процеси, включаючи і вищі їх форми, такі як структури свідомості, маючи певну недостатність, часто компенсуються іншими - знаходячи своє відображення в них, з метою досягнення своєрідного психологічного гомеостазу.

На всіх рівнях психологічного розвитку навіть доросла людина залишається дитиною в тому сенсі, що весь час намагається знайти пояснення того, що вона бачить, відчуває, сприймає. На кшталт «лапласівському» детермінізму сприймаються такі пояснення, які б врівноважували та логічно доповнювали наявні смисли, зберігаючи цілісність всієї системи. Якщо пояснення не вбудовується в структуру, воно відбивається як чужорідне тіло. Таким чином, ситуативні смисли, що породжені чи представлені в процесі інтерпретації досвіду і прийняті як елемент цілого, вможливають через абдукцію сформувати загальну гіпотезу про ціле.

Нові орієнтири в постмодерністській психології особистості постулюють перехід від смислової регуляції до регуляції смислів, від психології «мінливої особистості в змінюваному світі» – до психології особистості, яка творить і змінює себе і свій життєвий світ [7, с.217]. Здатність до регуляції особистісних смислів свідчить про появу такого рівня розвитку когнітивної сфери, коли людина здатна не тільки усвідомлювати свої смисли, а організовувати власне смислове поле, реконструювати його під свої потреби, фільтрувати непотрібні інформаційні смислові конструкти зовнішнього середовища чи навпаки збагачувати себе тими смислами, що призводять до нових якісних утворень. З цим пов'язана необхідність відповідної трансформації когнітивних компетенцій в смислорегулятивні та смислотворні, що вможливає покращення розуміння не тільки себе, але й Іншого в процесі спілкування, набуваючи характеру смислового резонансу.

Процес осмислення досвіду є центральним компонентом будь-якої інтерпретації, складає її суть та задає інтенсивність протікання. За визначенням С. Рудницької [2, с.24] інтерпретація представляє «когнітивний процес наділення конкретним змістом багатовимірних складових досвіду особистості, спробу співвіднесення її внутрішньої «карти світу» з зовнішньою реальністю, прагнення наділити значеннями певні поняття і явища; спосіб здійснення розуміння, процес набуття смислу різних життєвиявлення (дій, вчинків) особистості, об'єктивізація досвіду в знаковій формі».

В залежності від сформованості інтерпретаційних здібностей об'єктивація досвіду перебуває в різних еволюційних фазах: від екзистенційного вакууму, спричиненого «збіднілістю» рефлексивних процесів, до активного розпізнання особистих задач у досвіді, необхідних для самотворення.

Розвинуті інтерпретаційні здібності призводять до використання більших смислових можливостей ніж ті, що обмежені лише емоційним відгуком від зустрічної інформації. В одному випадку досвід використовується як джерело нових смислів та значень, в другому – як об'єкт мистецтва, що має на меті отримання короточасного враження. Без продуктивного осмислення втрачається особистісна цінність досвіду, зменшується його інформативність та нівелюється його розвивальна функція.

Тлумачення та аналіз смислів відкриває ціле поле для психологічних досліджень, зокрема вивченню смислових утворень, що впливають на цілепокладання та прийняття рішень, виділення зв'язків між індивідуальними смислами та направленістю прикладання зусиль та перспективами, впливу психологічних параметрів на процеси смислотворення.

Метою даної статті є обґрунтування значення особистісних смислів та екзистенційної логіки в конструюванні автобіографічних наративів.

Результати теоретичного аналізу проблеми.

В оптиці наративного підходу ми розглядаємо «смысл» не як засіб, що дозволяє нам розуміти текст, а як сам текст, що є фіксацією процесів розуміння по відношенню до досвіду, процесу пізнання по відношенню до світу. Саме смисли визначають характер переживання та ступінь впливу ситуації на суб'єкта.

В дослідженнях смислів виділяються такі варіації усвідомлення людиною навколишньої дійсності: ситуативний смысл, життєвий смысл (життєва необхідність), смысл життя (розвиток і прагнення), смысл буття (надсмысл або космічний смысл).

Дослідженням смислу в якості предмета спеціального аналізу присвячено праці багатьох класичних та сучасних дослідників в області психологічного знання (Г. Херманс [24], Дж. Келлі [9], Л. Виготський [6], А. Леонтьєв [12], Б. Братусь [5], К. Абульханова [1], З. Карпенко [8], Д. Рошин [18]). Аналізу динамічних смислових систем та смисложиттєвих орієнтацій присвячено праці Д. Леонтьєва [13], методично обосновано дослідження ціннісних орієнтацій

М. Рокичем [17], методику аналізу смислової системи автонаративів представлено Н. Чепелевою [14], психологічні аспекти смислотворення вивчала І. Абакумова [15].

В різному вигляді дослідники погоджуються з загальним висновком, що осмислення життя – це умова саморегуляції та засада спрямованості особистості на шляху її повноцінного розвитку. Як відмічає Є. Артем'єва, система смислів та значень виступають регуляторами такого складного утворення як «перцептивний світ» особистості [3, с.20]. Соціальне оточення та соціальний досвід людини виступають безмежним континуумом різнорідних семіотичних знаків та потенційних смислів, в якому кожний перехоплює свої інформаційні повідомлення для подальшого відтворення їх змісту для себе та інших. Коли людина розказує власну історію, вона презентує себе для інших, перш за все, через *особистісні смисли*. Слід зауважити, що особистісні смисли багато в чому засновані на поодиноких зразках, що виробляються соціумом, і служать джерелом формування переконань і світогляду особистості. В процесі смислотворення здійснюється перехід від формування ситуативних смислових одиниць до збирання смислу життя у цілісну картину. На основі моделей осмислення реальності, які надає культура, особистість створює приватні схеми та сценарії самоорганізації психіки, що стають основою для формування самостійної поведінки та суб'єктивної психічної реальності.

Проте Р. Гарифуллін зазначає, що не всі форми поведінки піддаються смисловому поясненню, наприклад феномени неадаптивної активності В. Петровського чи сконструйована Ф. Василюком ситуація ціннісного вибору, коли видається неможливим порівняти альтернативи в єдиній смисловій системі координат, як це відбувається в більш простих випадках [7, с.217].

Особистісний смисл як багатогранне психологічне утворення має безліч форм, тому його виокремлення з індивідуального досвіду та подальший аналіз вимагає якісних методологічних підходів. Г. Щедровицький влучно зауважив, що явище смислу, як і явище значення, не мають свого відображення в об'єктивній дійсності, а виступають лише засобом мислення, тому необхідно виконати будь-яку об'єктивацію їх для того, щоб вони могли стати предметом наукового дослідження [25, с.290].

Саме текстова об'єктивація, на наш погляд, вможливує вилучити смислові утворення та мисленнєві конструкції реципієнта в контексті дослідження наративного конструювання досвіду.

В межах цієї задачі широкі перспективи відкриває психолого-герменевтичний підхід, що вивчає розуміння та інтерпретацію психічної реальності, зокрема особистісного досвіду, зафіксованого у тексті – вербалізованій формі репрезентації смислу. Герменевтична програма П. Рікера [29] пропонує концепцію соціальної дії, згідно з якою поведінка впливає з суб'єктивного смислу і може «піддаватися прочитанню», подібно до тексту. Дискурсивні події відсилають до стійких смислових зразків, які можуть бути чітко зафіксованими, визначеними і підлягають пізнанню. В процесі зіткнення з досвідом смисл осідає в свідомості, «консервується» у часі і без додаткового втручання може залишатися там, очікуючи моменту відтворення при нагоді. Дж. Брунер зауважив, що з часом «структура мови стає нерозривною з структурою думки, що складно визначити, що є основним – психічний процес чи форма думки» [26, с. 5].

Ю. Туруршевою [23] було обґрунтовано цілий ряд переваг у використанні наративного підходу для дослідження смислів:

1. Наративний підхід вможливорює вивчати динаміку і закономірності трансформацій смислових утворень.

2. Зокрема автобіографічний нарратив здатний описати момент критичної перебудови смислової системи особистості і є культурним засобом, що забезпечує подолання смислової кризи.

3. В процесі нарації здійснюється вербалізація особистісного смислу і його співвідношення з системою загальнокультурних значень.

Значення тексту власної історії для психотерапевта пояснюється й тим, що в ньому зафіксована *базова життєва концепція*, через яку як через «інтерпретаційний фокус» переломлюються всі події, проблеми людини [14, с.18].

Таким чином, особливість герменевтичного методу полягає в «безпосередньому пізнанні психічної реальності іншого, що відбувається шляхом моделювання у психіці дослідника психічної реальності досліджуваного» [14, с.5].

В. Розін виокремлює поняття «смислу» в герменевтичному плані, що артикулюється як реконструкція життя, виявлення її підстав, що дозволяють зрозуміти перебіг подій. На відміну від класичної психології йдеться не про один смисл життя, що обраний раз та назавжди, а про смисли, що виникають в конкретних життєвих ситуаціях при вирішенні екзистенційних проблем та протиріч [19, с.20]. В такому випадку осмислення досвіду дозволяє не повертатися до

помилку минулого, а використовувати його у тому сенсі: як не потрібно думати чи робити в майбутньому. Саме ці смисли і є предметом нашого дослідження.

Під осмисленням досвіду ми розуміємо зіткнення соціального та індивідуального смислів, зокрема переміщення зовнішніх семіотичних знаків у внутрішній контекст та перекодування його на візуальні та текстові елементи. Текстова складова процесу являється особистісною інтерпретацією досвіду, вираженою в наративній формі [14, с 6].

Теоретичною основою дослідження смислів стали роботи Д. Леонтьєва [13] про смислову систему особистості, положення екзистенціальної і гуманістичної психології про особистісні конструкти як центральну ланку структури особистості Дж. Келлі [9], логіко-семантичний підхід до аналізу особистісних смислів Г. Тульчинського [22] та психолого-герменевтичний підхід до смислового аналізу автонаративів Н. Чепелевої [14].

Смислова сфера особистості – це особливим чином організована сукупність смислових утворень (структур) і зв'язків між ними, що забезпечує смислову регуляцію цілісної життєдіяльності суб'єкта у всіх її аспектах. Особистість являє собою систему смислової регуляції життєдіяльності, що реалізовує через окремі смислові структури і процеси і їх системи *логіку життєвої необхідності* у всіх проявах людини як суб'єкта життєдіяльності.

Згідно Д. Леонтьєву смислова сфера особистості є головною складовою її структури. Леонтьєв виділяє такі компоненти смислової регуляції особистості:

1. Ситуативні:

- особистісні смисли,
- смислові установки,
- змістотворні мотиви.

2. Стійкі смислові структури:

- смислові конструкти,
- смислові диспозиції,
- особистісні цінності [13, с.139].

Сам процес смислотворення за Леонтьєвим можна зобразити графічно у простому наглядному вигляді: особистісний смисл – смислова диспозиція (смислове утворення) – смисловий конструкт.

Зацікавленість в тлумаченнях смислу через представлення особистісних смислових конструктів можна зустріти у роботах Дж. Келлі. Конструкт в загальному смислі розглядається як абстракція,

завдяки якій антиципіується подія, зокрема якість, що їй приписується, і тому тлумачення події назначено трюком абстрагування з метою вилучення смислу. Особливе значення приділяється представленню Я-конструкту – тієї ролі, яку людина відводить собі в контексті конкретної ситуації [9, с 69].

У роботах Г. Тульчинського представлена модель «глибинної семіотики» як смислової структури досвіду, що включає:

- матеріальну форму знаку
- його предметне значення
- соціальне значення
- особистісний смисл (оцінно-емоційне ставлення і переживання).

Модель одночасно демонструє суб'єктивацію (розпредмечування та розуміння) та об'єктивацію (опредмечування та втілення) досвіду. Смислова структура у Г. Тульчинського представлена наступними компонентами: ідентифікацією, референцією, інтерпретацією, оцінкою і емпатією (співпереживанням) [21, с.15–26].

В ході нашого дослідження виникають питання, що стосуються способів організації смислової сфери в залежності від рівня сформованості інтерпретаційних здібностей, зокрема динаміки процесів утворення смислів та використання певної логіки, що складає центральний елемент особистісних смислів. *Будь-який соціальний конструкт представляє собою логічну систему, тому інтерпретація вимагає створення логічного з'єднання цієї системи з внутрішньою екзистенційною логікою.*

Відповідаючи на питання «чому я роблю те, що роблю», Д. Леонт'єв виділяє шість типів відповідей, що регулюються певною логікою і відповідно відповідають трьома вимірам розвитку особистості за Д. Леонт'євим: біологічному, соціальному та особистісному, про які ми згадували у попередньому розділі.

Біологічному виміру властиві такі типи логіки: *логіка вдоволення потреб* (відповідь «тому, що я так хочу»), *логіка реагування на стимул* (відповідь «тому, що він почав перший»), *стереотипна логіка*.

Для соціального виміру розвитку характерна *логіка соціальної нормативності* (відповідність соціальним очікуванням, «тому, що так всі роблять», «тому, що це нормально»). Крайнім проявом цієї логіки є тотальний конформізм.

Два останні типи логіки відповідають особистісному виміру: *логіка життєвої необхідності* (відповідь «тому, що це для мене

важливо») та логіка вільного вибору (відповідь «а чому б ні?») [13, с 140]

Таким чином, ми бачимо, що людська поведінка та людська діяльність векторно розкладається відповідно обраної логіки.

Змістовно була розгорнута запропонована Д. Леонтьєвим класифікація відповідей на питання «Навіщо я роблю те, що роблю» в дослідженнях автобіографічних наративів Є. Сапоговою [20, с.23–36]. Використовуючи інтерпретаційний аналіз життєвих історій, було виокремлено 7 варіантів персональних *екзистенційних логік організації досвіду*, що транлюють системоутворюючі смислові одиниці (ядра).

1. Функціонально-гомеостатичне життя. Життя зводиться до розпізнання своїх потреб та їх задоволення. Системоутворююча смислова одиниця – підтримка психологічного «гомеостазу» як рівноваги між зовнішнім та внутрішнім середовищем.

2. Індуковано-імперативне життя. Людина щось робить і вважає, що має принести себе в жертву заради цього, ніби існує певна екзистенційна вимушеність. Системоутворююча смислова одиниця – кантівська «робити те, що треба і будь, що буде». Йдеться про випадки, коли людина впевнена, що деякі події життя не залишили їй жодного бажаного вибору.

3. Стереотипно-нормативне життя. Буття не виходить за межі прийнятих схем та стереотипів, засвоєних в процесі соціалізації. Системоутворююча смислова одиниця – слідувати заданому взірцю, а також досягати результатів, що схвалюються оточенням.

4. Хронотопічне життя. Життя, що передбачає бути «у тренді», жити як усі живуть, коли акцент ставиться на позиції «робити», ніж «зробити», видавати себе за когось, але не бути ним. Системоутворююча смислова одиниця – бути як усі. Найвний потужний елемент конфронтності та наслідування.

5. Усвідомлене життя. Ставляться обдумані цілі, орієнтовані на те, що важливо для себе, поведінка та дії згідно обраних принципів та побудованих відношень «Я-світ». Системоутворююча смислова одиниця – слідувати тому, що вважаю значимим. Виражена індивідуальність з можливими конфліктами з оточенням через відстоювання власного розвитку.

6. Ймовірнісне життя. Демонстрація постійних індивідуальних відхилень від нормативного чи прийнятого соціумом життєвого шляху на користь нового досвіду, нових можливостей. Системоутворююча смислова одиниця – шукати нове, ставати новим.

Добровільно прийнята відповідальність за «авторство» свого життя, що призводить до загострення переживань та посилення рефлексії.

7. Холістичне життя. Усвідомлення себе як «уламка», мікрофрагменту універсуму, закинутого в обставини даної реальності. Системоутворююча смислова одиниця – бути частиною цілого, виконувати свою роль в межах законів світоустрою.

Було відмічено, що кожна з екзистенційних логік може змінюватись в межах нових смислових орієнтирів, а бажане вдовolenня життям є наслідком не типу обраного варіанту логіки, а відчуттям вірного шляху. В такому випадку більшість рішень та вчинків оцінюються людиною продуктивними та задовільними.

Смисл – принципово людський вимір буття. З цього випливають два його важливі показники. По-перше, він контекстуальний, пов'язаний з вибором певної позиції, що дає можливість узагальнення, і така позиція повинна бути зовнішньої, «позицією знаходження поза» [4]. По-друге, смисл телеологічний, тобто пов'язаний з доцільною діяльністю, певними фреймами, паттернами, практиками використання предмета осмислення [21].

В своєму емпіричному дослідженні, що мав на меті виявити взаємозв'язок нарративних конструкцій з індивідуально-психологічними властивостями особистості, М. Клементьєва виділяє 6 сюжетних кластерів (патернів): життя – боротьба, життя – подорож, життя – обман, життя – задача, життя – невдача, життя – перемога [10]. Отримані кластери виявили узагальнену характеристику *смислової позиції* особистості по відношенню до життя в цілому, що була проінтерпретована таким чином:

1) Сюжет «Життя – боротьба» втілює життєву позицію особистості «Я – борець», пов'язану з подоланням несприятливих умов життя.

2) Сюжет «Життя – подорож» характеризує особистість з життєвою позицією «Я – першовідкривач», яку відрізняє спокійне і раціональне ставлення до себе і свого життя, прагнення до пошуку нових вражень і накопичення досвіду.

3) Сюжет «Життя – обман» висловлює життєву позицію «Я – викривач», яку характеризує стримане, спокійне і методичне ставлення до невдач, засноване на власній впевненості в правильності прийнятих рішень і життєвих виборів.

4) Сюжет «Життя – рішення задач» відображає життєву позицію особистості «Я – ерудит», пов'язану з розвиненими розумовими

здібностями, схильністю до рефлексії і ерудованістю, які особистість використовує в рішенні життєвих завдань, подоланні труднощів і проблемно-конфліктних ситуацій.

5) Сюжет «Життя – невдача» представляє життєву позицію «Я - невдача», пов'язану з пасивністю перед життєвими труднощами.

6) Сюжет «Життя – перемога» характеризує особистість з життєвою позицією «Я - переможець», впевнену в собі, що усвідомлює життєві цілі і способи їх досягнення, яка прагне до успіху.

Цікавою з точки зору дослідження смислів є теорія валюації Губерта Й.М. Херманса, в оптиці якої одиницею смислу нарративу виступає валюація (ціннісне оцінювання, процес породження смислу), що несе афективне навантаження (connotation), і що в цьому навантаженні відображаються основні мотиви. На думку авторів будь-яка валюація містить в собі частку особистої включеності і відображає певний набір почуттів. Так, наприклад, мотив самоствердження може виражатися через афективні засоби, що містять відображення почуття власної сили чи гордості [24, с.8–9]

Узагальнюючи результати аналізу концептуальних положень щодо смислової сфери особистості, поширених у сучасному психологічному дискурсі, вважаємо доцільним виділити наступні структурні складові смислової сфери особистості:

- особистісні цінності (аксіологічний зріз);
- ситуативні особистісні смисли (ствердження, переконання, висновки, смислові патерни);
- екзистенційна логіка (життєва ідеологія);
- мотиви, наміри, потреби (інтенціональний зріз).

Висновки. Продуктивне осмислення досвіду передбачає трансформацію смислової системи, що співвідноситься з актуальними задачами особистості та сприяє саморозвитку [14]. Безумовно моральна свобода людини передбачає саморозвиток в якості факультативного вектору активності, проте зусилля когнітивних наук мають бути націлені на впровадження політики психологічного здоров'я та благополуччя, що виражається не тільки в матеріальному комфорті та фізичній ситості, а в рефлексивному ставленні до життя, усвідомленому контролю зовнішніх і внутрішніх процесів, зрілих інтерпретаційних процесах. Для досягнення цієї мети організація структурних елементів смислової сфери має спиратися на стійкий каркас принципових положень, узгоджених між собою, мати внутрішню зв'язність та цілісність; в змістовному плані особистісних смислів має переважати

життєстверджувальна ідеологічна база; мотиви та індивідуальні потреби повинні містити компонент особистісного зростання; в аксіологічному плані матеріальні цінності мають уступити пріоритет духовно-моральним.

Як ми бачимо, дослідження та систематизація смислової сфери може бути представлена в різних моделях – в залежності від цілей дослідника. Для цього ми маємо вирізнити поняття смислу по відношенню до слова та по відношенню до досвіду. Поняття осмислення досвіду потребує нових визначень, а особистісна смислова сфера – нових методів аналізу.

Література

1. Абульханова, К. А. (2016). Мировоззренческий смысл и значение категории субъекта. *Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В. П. Астафьева*, 4, 162–168.
2. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. II: Психологічна герменевтика* (2020). Вип. 12. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020.
3. Артемьева, Е. Ю. (2007). Психология субъективной семантики. Москва: ЛКИ.
4. Бахтин, М. М. (1975). Вопросы литературы и эстетики (с.403–404). Москва.
5. Братусь, Б. С. (1988). Аномалии личности. Москва: Мысль.
6. Выготский, Л. С. (1956). Избранные психологические исследования. Москва: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР.
7. Гарифуллин, Р. Р. (2009). Постмодернистская психология зависимой личности. *Образование и саморазвитие*. 3(13). 216–222.
8. Карпенко, З. С. (1988). Хронотопні режими функціонування ціннісно-смислової свідомості. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. 1, 128–133.
9. Келли, Дж. (2000). Психотерапия конструктивного альтернативизма: психология личностной модели (с.402–403). Москва: Апрель-пресс; Эксмо-пресс.
10. Клементьева, М. В. (2018) Сюжеты автобиографических нарративов в контексте исследования личности. *Вестник Московского государственного областного университета*, 3, 147–154. doi:10.18384/2224-0209-2018-3-898

11. Клементьева, М. В. (2012). Исследование рефлексии жизненного пути на материале создания автобиографического нарратива. *Культурно-историческая психология*, 3, 30–39. Режим доступа: https://psyjournals.ru/files/56429/kip_2012_3_Klementeva.pdf
12. Леонтьев, А. Н. (1977). *Деятельность. Сознание. Личность*. Москва: Политиздат.
13. Леонтьев, Д. А. (2007). *Психология смысла*. Москва: Смысл.
14. Чепелева, Н. В., Смутьсон, М. Л., Шиловська, О. М., & Гуцол, С. Ю. (2007). *Наративні психотехнології*. Київ: Главник.
15. *Общая теория смысла, психологические концепции смыслообразования, смыслодидактика. Хрестоматия для магистрантов педагогики и психологии* (2014). Москва: КРЕДО.
16. *Проблемы психологической герменевтики* (2009). (Н. В. Чепелева, Ред.). Киев: Изд-во Национального педагогического университета им. Н. П. Драгоманова.
17. Рокич, М. Природа человеческих ценностей. *Свободная пресса*. 1973. 5. 20–28.
18. Рощин, Д. Г. (2009). Теоретический анализ интерпретаций категории «смысл жизни» в советском обществоведении. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Соціологічні дослідження сучасного суспільства : методологія, теорія, методи*. 128–132.
19. Розин, В. М. (2017). От смысла текста к смыслу жизни человека в культуре. *Вестник Московского государственного университета культуры и искусств*. 2(76). 18–24. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/ot-smysla-teksta-k-smyslu-zhizni-cheloveka-v-kulture/viewer>
20. Сапогова, Е. Е. (2017). *Лабиринты автобиографии: экзистенциально-нарративный анализ личных историй*. Санкт-Петербург: Алетейя.
21. Тульчинский, Г. Л. (2018). К проблеме смысла в социальной семиотике: глубокая семиотика как концептуальное расширение социальной семиотики. *Слово.ру: балтийский акцент*. Т. 9, 4, 15–26. doi: 10.5922/2225-5346-2018-4-2.
22. Тульчинский, Г. Л. (2019). Практическая философия смысла. *Личность. Культура. Общество, Том XXI. Вып. 1–2*. 183–196. Режим доступа: https://pure.spbu.ru/ws/portalfiles/portal/69862336/_2019_.pdf
23. Турушева, Ю. Б. (2014). Особенности нарративного подхода как метода изучения идентичности. *Психологические исследования*. Т. 7.

33. Режим доступа: <http://psystudy.ru/index.php/num/2014v7n33/932-turusheva33.html>

24. Херманс, М., & Губерт, Й. (2007). Личность как мотивационный рассказчик: теория валюации и метод самоконфронтации. *Постнеклассическая психология. Социальный конструкционизм и нарративный подход*. 1 (3). 7–53.

25. Щедровицкий, Г. П. (2005). Мышление – Понимание – Рефлексия. Москва: Наследие ММК.

26. Bruner, J. (1991). Self-making and world-making. *Journal of Aesthetic Education*, 25(1), 67–78.

27. Habermas, T., & Reese, E. (2015). Getting a life takes time: The development of the life story in adolescence and its precursors. *Human Development*, vol. 58, 3, 172–202.

28. The Dialogical Self in Psychotherapy (2004). J. Hubert, M. Hermans (Eds.), Giancarlo Dimaggio. New York: Brunner-Routledge.

29. Ricœur, P. (1969). *Le Conflit des interprétations. Essais d'herméneutique I*. Paris: Éditions du Seuil.

References

1. Abulhanova, K. A. (2016). Mirrovzrencheskij smysl i znachenije kategorii sub`ekta [Worldview meaning and meaning of the category of the subject]. *Vestnik Krasnoyarskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. V. P. Astaf'yeva – Bulletin of the V .P. Astafiev Krasnoyarsk State Pedagogical University*, 4, 162–168. [in Russian].

2. Aktualni problemy psihologii : Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny. Tom.II : Psykholohichna hermenevtyka. (2020). [Actual problems of psychology Vol. 2. Psihologichna germeneytyka. Collection of scientific works of the G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine. Vol. II: Psychological hermeneutics, issue 12. 144. [in Ukrainian].

3. Artem`eva, E. J. (2008). Psihologija subektivnoj semantiki [The psychology of subjective semantics]. Moscow: LKI. [in Russian].

4. Bakhtin, M .M. (1975). The issues of literature and aesthetics (pp. 403–404). Moscow. [in Russian].

5. Bratus`, B. S. (1988). Anomalii lichnosti [Personality anomalies]. Moscow: Misl`. [in Russian].

6. Vygotskij, L. S. (1956). Izbrannyje psihologicheskie issledvanija [Selected Psychological Research]. Moscow: Izd-vo Akad.ped.nauk RSFSR. [in Russian].

7. Garifullin, R. R. (2009). Postmodernistskaja psihologija zavisimoj lichnosti [Postmodern psychology of the dependent personality]. *Obrazovaniye i samorazvitiye – Education and self-development*, 3, 216–222. [in Russian].

8. Karpenko, Z. S. (1998). Hronotopni rezhymy funkcionuvannja cinnisno-smyslovoi svidomosti [Chronotopic modes of functioning of value-semantic consciousness]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Pedagogika – Bulletin of the Carpathian University. Pedagogy*, 1, 128–133. [in Russian].

9. Kelly, J. (2000). Psihoterapija konstruktivnogo alternativizma: psihologija lichnostnoj modeli [Psychotherapy of constructive alternativeism: the psychology of a personality model] (pp. 402–403). Moscow: April-press; Exmo-press. [in Russian].

10. Klementyeva, M. V. (2018). Subjects of autobiographical narratives in the context of studying the person. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta – Bulletin of Moscow Region State University (e-journal)*, 3, 147–154. Doi:10.18384/2224-0209-2018-3-898 [in Russian].

11. Klementyeva, M. V. (2012). Issledovaniye refleksii zhiznennogo puti na materiale sozdaniya avtobiograficheskogo narrativa [The study of reflection on the life path based on the creation of an autobiographical narrative]. *Kul'turno-istoricheskaya psikhologiya – Cultural-historical psychology*, 3, 30–39. Retrieved from https://psyjournals.ru/files/56429/kip_2012_3_Klementeva.pdf [in Russian].

12. Leont'jev, A. N. (1977). *Dejatelnost'. Soznaniye. Lichnost'* [Activity. Consciousness. Personality]. Moscow: Politizdat. [in Russian].

13. Leont'jev, D. A. (2007). *Psihologija smysla* [The psychology of meaning]. Moscow: Smysl. [in Russian].

14. Chepelyeva, N. V., Smulson, M. L., Shylovska, O. M., & Gucsol, S. Yu. (2007). *Narativni psihotehnologii* [Narrative psychotechnology]. Kyiv: Glavnik. 144. [in Ukrainian].

15. *Obshaya teoriya smysla, psihologicheskie koncepcii smysloobrazovaniya, smyslodidaktika* [General theory of meaning, psychological concepts of meaning formation, didactics of meaning]. (2014). Reader for Master's Degree Students in Pedagogy and Psychology]. Moscow: KREDO. [in Russian].

16. Problemy psichologicheskoy germenevtiki (2009). [Problems of psychological hermeneutics] (N. V. Chepeleva, Ed.). Kiev: Izd-vo Nacionalnogo pedagogicheskogo un-ta im. N. P. Dragomanova [Publishing House of the N. P. Dragomanov National Pedagogical University]. [in Russian].

17. Rokich, M. (1973). Priroda chelovecheskih cennostej [The nature of human values]. *Svobodnaya pressa – Free press*, 5, 20–28. [in Russian].

18. Roshin, D. G. (2009). Teoreticheskij analiz interpretacij kategorii "smysl zhizni" v sovetskom obshestvovedenii [Theoretical analysis of interpretations of the category "meaning of life" in Soviet social science]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina. Sotsiologichni doslidzhennya suchasnoho suspilstva : metodolohiya, teoriya, metody -Bulletin of Kharkiv V. N. Karazin National University. Sociological research of modern society: methodology, theory, methods*. 844, 128–132. [in Ukrainian].

19. Rozin, V. M. (2017). Ot smysla teksta k smyslu zhizni cheloveka v kulture. [From the meaning of the text to the meaning of human life in culture]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta kul'tury i iskusstv – Bulletin of the Moscow State University of Culture and Arts*, 2, 18–24. Retrived from <https://cyberleninka.ru/article/n/ot-smysla-teksta-k-smyslu-zhizni-cheloveka-v-kulture/viewer> [in Russian].

20. Sapogova, E. E. (2017). Labirinty avtobiografii: ekzistencialno-narrativnyj analiz lichnyh istorij [Labyrinths of autobiography: existential-narrative analysis of personal stories]. St. Petersburg: Alateya. [in Russian]

21. Tulchinskiy, G. L. (2018). K probleme smysla v socialnoj semiotike: glubokaya semiotika kak konceptualnoe rasshirenie socialnoj semiotiki. [The problem of meaning in Social Semiotics: deep semiotics as a conceptual extension of Social Semiotics]. *Slovo.ru: baltijskij accent*, Vol. 9, 4, 15–26. doi: 10.5922/2225-5346-2018-4-2. [in Russian].

22. Tulchinskij, G. L. (2019). Prakticheskaya filosofiya smysla [A practical philosophy of meaning]. *Personality. Culture. Society*. Volume XXI, *Issue 1–2*, 183–196. Retrived from https://pure.spbu.ru/ws/portalfiles/portal/69862336/_2019_.pdf [in Russian].

23. Turusheva, Yu. B. (2014). Osobennosti narrativnogo podhoda kak metoda izucheniya identichnosti [Features of the narrative approach as a method of studying identity]. *Psichologicheskie Issledovaniya – Psychological research*, Vol. 7, 33. Retrived from <http://psystudy.ru/index.php/num/2014v7n33/932-turusheva33.html> [in Russian].

24. Hermans, J., & Gubert, M. (2007) Lichnost kak motivacionnyj rasskazchik: teoriya valyucii i metod samokonfrontacii [Personality as a motivational storyteller: valuation theory and self-confrontation method]. *Postneklassicheskaya psikhologiya. Sotsial'nyy konstruksionizm i narrativnyy podkhod – Post-non-classical psychology. Social constructionism and the narrative approach*, 1 (3), 7–53. [in Russian].

25. Shchedrovitsky, G. P. (2005). Myshleniye – Ponimaniye – Refleksiya [Thinking – Understanding – Reflection]. Moscow: Nasledie MMK. [in Russian]

26. Bruner, J. (1991). Self-making and world-making. *Journal of Aesthetic Education*, 25(1), 67–78.

27. Habermas, T., & Reese, E. (2015). Getting a life takes time: The development of the life story in adolescence and its precursors. *Human Development*, vol. 58, 3, 172–202.

28. The Dialogical Self in Psychotherapy (2004). Hubert J., Hermans M., Giancarlo Dimaggio (Eds.). New York: Brunner-Routledge, 2004.

29. Ricœur, P. (1969). Le Conflit des interprétations. Essais d'herméneutique I. Paris: Éditions du Seuil.

Актуальні проблеми психології. Т.2. 2021. Вип. 13.

Actual problems of psychology: coll. science. G.S. Kostyuk Institute of Psychology, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Volume II, Issue 13,2021.

ISSN 2072-4772